

Тенрі

Круговерть

Харків
«ФОЛІО»
2019

ПРОСТО БІЗНЕС

Гадаю, ви всі хоча б щось знаєте про сцену й акторів. Адже так чи інакше контактували з театрами, читали газетних критиків і жарти в тижневиках про «Ріалто»¹, милих дівчаток із хору й трагіків із довгими патлами. Припускаю, що стислий перелік ваших уявлень про таємничу сцену буде зводитися до чогось такого.

Провідні акторки мають п'ятьох чоловіків і гору коштовностей, не кращих ніж у вашої власної дружини, бо фальшивих. Фігури мають не гірші ніж у краль, бо користуються накладками. Дівчатка з кордебалету жити не можуть без перекису водню, фанатів, «паккардів» і Піттсбурга. Додому повертаються трамваями або пішки. Вибагливі акторки вимагають на Бродвеї в Нью-Йорку ролі комічних молодниць для своїх матерів та їхніх тітоньок на гастролях. Справжнє ім'я Керлі Бельвю — Бойл О'Келі. Свою маячню, записану на грамофоні, Джон Мак-Каллоу украв із першої редакції спогадів Еллен Террі. Джо Вебер — кумедніший, ніж І. Г. Сотерн, а Генрі Міллер хутко старіє.

Усі учасники трупи, виходячи з театру, вночі цмулять шампанське та їдять омарів до полудня наступного дня. Та що там, кіноіндустрія перемолотила аж цілу купу театральних акторів.

Тепер мало хто з нас знає щось про реальне життя театралів. А якби знали, то цей фах міг бути поширенішим, ніж зараз. Ми зиркаємо на виконавців зизом, сповненим

---

¹ «Ріалто» — відома готельна мережа, а також вулиця.

поблажливої переваги, потім ідемо додому та, як мавпи, повторюємо їхні жести та інтонації перед своїми дзеркалами.

Останнім часом у товаристві багато пліткують про акторську братію. Подійкують, що замість гульвіс і шанувальників діамантів там зібралися підприємці, науковці й аскети разом зі своїми дітьми, будинками та бібліотеками. Вони мають повно нерухомості та ведуть свої приватні справи настільки впорядковано й настільки нецікаво, як і будь-хто з наших добропорядних громадян, котрі прив'язані до кругообігу комірного, ціни на газ, вугілля, лід і податків.

Яка з цих версій реальна, а яка ні — вирішувати не тут. Я ж пропоную вам лише одну маленьку історію про двох мандрівних акторів, і на підтвердження її правдивості можу продемонструвати вам лише темну плямку на чавунній клямці вхідних дверей старого Театру Кітора, залишену там від штовхання руками в рукавичках, занадто нетерплячими, щоб обернути її. Там я востаннє бачив, як Черрі прошмигнула до роздягальні, неначе ластівка у своє гніздо, як завжди, вчасно до хвилини, щоб переодягнутися для чергової ролі.

Команда водевілю «Гарт і Черрі» була талановитою. Боб Гарт вештався східними та західними околицями впродовж чотирьох років із змішаною програмою, що складалася з монологу, трьох блискавичних перевдягань із піснями, кількох пародій на знаменитих імітаторів і метушливого танцю, яким дуже захоплювався контрабасист оркестру. Це найкращий доказ хорошої роботи.

Найбільше задоволення, яке може отримати актор, це стати свідком жалюгідного провалу своїх конкурентів, котрі лише ганьблять сцену. Для того, щоб влаштувати собі таке задоволення, такий лицедій часто покидає сонячний куточок Бродвею, щоби побачити принесення себе в жертву з боку свого не такого обдарованого колеги. Хоча інколи дехто ласий на чуже фаско навіть вдається до найскладнішої вправи для м'язів актора — він аплодує.

Одного вечора Боб Гарт презентував своє серйозне, відоме за водевілями обличчя у віконці театральної каси суперника, й отримав свій квиток на місце в партері.

Номери А, В, С і D оголошували один за одним, і вони миттю відходили в небуття, глибоко занурюючи пана Гарта

в похмурий настрій. Інші глядачі лементували, сіпалися, свистіли й аплодували, але Боб Гарт, сама енергія та харизма, сидів із гнітючим виразом обличчя і руками, розведеними настільки далеко, як підліток, який тримав моток вовни для своєї бабусі, котра змотує її в клубок.

Аж тут розпочався номер Н, «Гірчиця», і відвідувач раптом випрямився. Н був щасливим алфавітним провісником Вайнони Черрі, котра виконувала «характерні пісні з перевтіленнями». Сама Черрі була дрібна, але вона майстерно виконувала кожен номер. Спершу продемонструвала делікатну юнку в ситцевій сукенці з кошиком штучних ромашок, яка невинно повідомляла, що в старому шкільному будиночку, крім арифметики й іменників, можна вивчити ще й інші речі, особливо «коли вчитель затримує після уроків». Махнувши кінчиком ситцевого платтячка, вона блискавично зникла й у мить з'явилася вишуканою «парижанкою», адже мистецтво завиграшки зближає між собою старий червоний млин і Мулен Руж¹. А тоді...

А тоді самі знаєте що. Це знав і Боб Гарт, але він побачив також і щось інше. Він збагнув, що Черрі є єдиною професіоналкою, котра найкраще пасувала на роль Гелен Граймс у скетчі, який він написав і тримав у своїй валізі. Певна річ, Боб Гарт, як і будь-який інший пересічний актор, бакалійник, газетяр, професор, маклер або фермер, мав десь приховану власну п'єсу. Такі тримають у валізах, дуплах дерев, столах, копицях сіна, відділеннях для паперу, внутрішніх кишнях, сейфах, шкатулках і лантухах для вугілля, чекаючи на появу чергового пана Фромена². Їх існує до п'ятдесяти семи різних типів.

Але скетчу Боба Гарта не судилося закінчити життя в слоїку для маринаду. Він назвав його «Забави для мишей». З того часу, як автор його написав, він тримав цю звістку в таємниці й ховав в очікуванні, поки знайде кандидатку, котра пасує до його концепції ролі Гелен Граймс. А тут він уздрів і саму Гелен, із усією її безневинною невимушеністю,

---

¹ Мулен Руж (з *фр.* буквально перекладається як «червоний млин») — знамените класичне кабаре в Парижі, створене 1889 року.

² Чарльз і Деніел Фромени — відомі американські продюсери та режисери кінця XIX ст.

молодістю, жвавiстю та бездоганим відчуттям сцени, навіть на його критичний смак.

Після того, як виступ скінчився, Гарт знайшов у касі менеджера й отримав домашню адресу Черрі. Наступного дня о п'ятій він подзвонив у двері миршавого старого будиночка у Вест-Фортісі та подав свою візитівку.

При світлі дня, у старосвітській блузці та звичайній вовняній спідниці, із підібраним волоссям та очима сестри милосердя, Вайнона Черрі могла б грати роль Пруденс Вайс, доньки дякона, у великій ненаписаній драмі з життя Нової Англії, яку ще ніхто не інсценізував.

— Я бачила вашу виставу, пане Гарт, — повідомила господиня після того, як ретельно оглянула візитівку гостя. — З якої причини ви хотіли мене бачити?

— Я переглянув ваш виступ минулого вечора, — заявив Гарт. — Я написав скетч, який нікому ще не показував. Він розрахований для двох, і, гадаю, ви можете виконати в ньому другу роль. Я вирішив, що варто побачити вас задля цього.

— Проходьте до вітальні, — запросила панна Черрі. — Я давно очікувала чогось такого. Адже більше хотіла б грати, а не перевтілюватися.

Боб Гарт сягнув до своєї кишені по заповітні «Забави для мишей» і прочитав її уголос.

— Прочитайте ще раз, будь ласка, — попросила панна Черрі.

Після цього вона вказала, як її можна покращити — ввести роль посланця замість телефонного дзвінка, обірвати діалог безпосередньо перед кульмінацією, коли персонажі боролися за револьвер, і цілком змінити слова та дії Гелен Граймс у місці, де її доймають ревності. Гарт визнав слухними всі її правки й не сперечався. Адже юнка відразу ж помітила всі слабкі місця скетчу. Це була інтуїція жінки, якої йому бракувало. Наприкінці їхньої бесіди Гарт був уже готовий закластися своїми навичками, досвідом і заощадженнями своїх чотирьох років у водевілях, що «Забави для мишей» розцвітуть у багаторічну квітку в гастрольному садочку. Панна Черрі була розважливішою. Після тривалого морщення її гладенького молодого чола й постукування об

свої маленькі білі зубчики кінчиком олівця вона нарешті дала свою відповідь.

— Пане Гарт, — повідала вона. — Мені здається, що ваш скетч матиме успіх. Ця роль Граймс написана наче зумисне для мене. Я можу її зіграти так, що вона виділятиметься, як полковник Сорок четвертого полку посеред базару. І я бачила вашу роботу. Знаю, що ви можете зробити з іншою роллю. Але бізнес є бізнес. Скільки ви отримуєте на тиждень за номер, який виконуєте зараз?

— Двісті, — відповів Гарт.

— А я отримую сто за свій, — правила своє Черрі. — Це звична знижка для жінки. Але я живу на них і щотижня відкладаю кілька банкнот під цеглу в старому комині на кухні. Мені подобається сцена, я люблю її, але є ще дещо, що люблю ще більше — це маленька хатинка в провінції, яку куплю колись, з рябими курми та шістьма качками, що тиняються навколо двору. А тепер дозвольте мені сказати вам, пане Гарт, що мене цікавить лише бізнес. Якщо ви хочете, щоб я грала у вашому скетчі, я це зроблю. І вірю, що нам це до снаги. Але я ще дещо хочу сказати. Маю повідомити, що в моєму характері немає жодних дурниць, і я працюю на сцені за те, що мені платять, так само, як інші дівчата працюють у крамницях чи офісах. Я збиратиму гроші, щоб утримувати себе, коли вже буду застара для театральних вибриків. Ніякого будинку для літніх людей або притулку для необачних актрис мені не треба. Якщо хочете зробити мене діловим партнером, пане Гарт, без всіляких там витребецьок, то я в ділі. Я дещо знаю про театральні трупи, але хочу, щоб ми стали інакшими. Хочу, щоб ви знали, що я працюю на сцені для того, аби щодня забирати певну суму коштів у конверті з нікотиновими плямами на ньому в місці, де його лизнув касир. Таке маю хобі — відкладати на похмурі дощові дні у своєму майбутньому. І хочу, щоб ви знали, яка я. Не знаю, як виглядає нічний ресторан, бо п'ю лише німецький чай, ніколи не теревенила з чоловіком біля входу до театру й тримаю гроші в п'ятьох ощадних банках.

— Панно Черрі, — озвався Боб Гарт своїм спокійним, серйозним голосом, — ви маєте право висувати свої власні умови. Фраза «лише бізнес» наліплена на мій капелюх

і трафаретом вибита на моїй барсетці. Уві сні я завжди бачу бунгало з п'ятьох кімнат на північному березі Лонг-Айленду, з японцем, котрий варить зупу з молюсків і пече качку по-пекінськи, а я на ганку, загорнений у пончо, гойдаюся в гамаку й читаю «У нетрях Африки» Стенлі¹. І більше нікого навколо. Ви ніколи не цікавилися Африкою, чи не так, панно Черрі?

— Ніколи, — підтвердила вона. — А що я наміряюся зробити зі своїми грошима, то це покласти їх у банк. Тепер можна отримати чотири відсотки річних за депозити. Я вже полічила, що за десять років буду мати прибутків десь близько 50 доларів на місяць лише самих відсотків. Також я могла б навіть інвестувати частину свого капіталу в дрібний бізнес, скажімо, майстерню з пошиття капелюшків або салон краси, і заробити ще більше.

— Ну, — зауважив Гарт, — бачу, що ваші думки рухаються в правильному напрямку, так чи інакше. Є багато акторів, котрі чогось варті, і вони також могли б відкладати децицію на чорний день, якби не тринькали свої грошики. Дуже радий, що у вас правильний погляд на бізнес, панно Черрі. Я міркую так само й вважаю, що цей скетч подвоїть те, що ми зараз заробляємо, коли вдасться його інсценізувати.

Подальша доля скетчу «Забави для мишей» — це історія всіх успішних п'єс. Гарт і Черрі коротили її, різали, переробляли, виконували хірургічні операції на репліках, змінювали фрази, повертали їх назад, доповнювали, перейменовували, повертали стару назву, переписували, замінили стилет на пістолет, повернули револьвер — пропустили скетч крізь усі відомі процеси редагування та покращення.

Вони репетирували п'єсу в порожній вітальні пансіонату, яку рідко використовували до цього, поки не досягнули того, що старовинний годинник перед боєм щоразу шипів за уламок секунди до клацання незарядженого револьвера, який Гелен Граймс тримала в руці під час репетирування хвилюючої кульмінаційної сцени.

---

¹ Генрі Мортон Стенлі (1841—1904) — відомий валлійський журналіст і визначний мандрівник Африкою, котрий відкрив річку Конго, гірську гряду Рувензорі, а також розгадав загадку витоків Білого Нілу.

Авжеж, це була захоплююча й бездоганна праця. На сцені ж використовували справжній револьвер 32-го калібру, заряджений справжніми набоями. Гелен Граймс, народжена на Дикому Заході, майстерністю та сміливістю не поступалася Баффало Біллу, до безтяти закохана у Френка Дезмонда, особистого секретаря і конфіденційного помічника зятя свого батька, «Арапахо»¹ Граймса, короля рогатої худоби й власника чверті мільйона доларів і великого ранчо, яке, судячи з краєвиду, розташоване десь у Дикому Полі або в Амагансетті, що в штаті Нью-Йорк. Дезмонд (за межами сцени — пан Боб Гарт) носить онучі, мисливські штани й подає свою адресу в місті Нью-Йорк, залишивши вас дивуватися, чому, що ж він робить у Дикому Полі або в тому ж таки Амагансетті, і водночас метикувати, навіщо мільйонерові онучі на своєму ранчо та ще й секретар на додачу.

Ну, так чи інакше, але ви знаєте так само добре, як і я, що ми всі любимо такі п'єси, визнаємо це чи ні — такий собі покруч «Синьої Бороди-молодшого» та «Цимбеліна»², якого грають росіяни.

У «Забавах для мишей» були лише дві з половиною ролі. Гарт і Черрі, звісно, виконували дві з них, а половина дісталася робітнику сцени, котрий лише раз за всю виставу вибігав на сцену в смокінгу й панічно лементував, що будинок оточили індіанці, а також, аби прикрутити газ в коминку за наказом хазяїна.

У скетчі була ще одна дівчина — красуня з П'ятої авеню — котра навідувала ранчо й спромоглася зачарувати Джека Валентайна, коли той іще був заможним завсідником клубів на нижній Третій авеню, до того, як той втратив усі свої статки. Ця дівчина з'являлася на сцені лише на світлині — Джек тримав її портрет на коминку у вітальні в Дикому Полі. Гелен, природно, ревнувала.

А тепер — до захоплюючих подій. Старий «Арапахо» Граймс однієї ночі вмирає від грудної жаби — це пошепки повідомляє нам на сцені Гелен у присутності лише його

---

¹ Арапахо — плем'я індіанців, котрі жили в штатах Вайомінг та Оклагома.

² «Цимбелін» — п'єса Вільяма Шекспіра, опублікована вже після його смерті.

секретаря. І того ж дня фермер залишив 647 тисяч готівкою у своїй бібліотеці (на ранчо!), щойно отриманих за продаж череди худоби на Сході (ось як чому ми платимо такі високі ціни за відбивну!). І гроші — наче корова язиком злизала. Джек Валентайн був єдиним, хто перебував поряд із мільйонером, коли той (буцімто) дав дуба.

«Бог свідок, я люблю його, але якщо він зробив це вчинок...» Ви ж усе розумієте? І тоді згадують про не надто пристойну дівчину з П'ятої авеню, котра так і не виходить на сцену. Чи можемо ми її в чомусь звинувачувати, коли Театральний траст обмежує ціни на квитки, а сукні на спині застібає помічник режисера, бо кравчині зараз коштують занадто дорого?

Але постривайте. Настає кульмінація. Гелен Граймс більше вже не може стримуватися. Вона переконує себе в тому, що Джек Валентайн — не лише підступний, але й користолюб. Втрати 647 тисяч доларів і коханця в галіфе для верхової їзди з такими лампасами по боках, як температурна крива хворого на черевний тиф, цілком достатньо, щоб вивести зі себе будь-яку шляхетну леді. Ось так!

Вони стоять у бібліотеці (на ранчо!), прикрашеній головами лосів на стінах (хіба лосі жили колись в Амагенсетті?), і починається розв'язка. Не знаю цікавішого місця у виставі, ніж розв'язка після кульмінації.

Гелен вважає, що гроші поцупив Джек. Бо хто ще був там, щоб їх прихопити? Адже директор просидів біля каси, оркестр не покидав своїх місць у ямі і ніхто не міг пройти повз швейцара Старого Джиммі, якщо тільки не зміг би показати скайтер'ера або автомобіль як гарантію власної платоспроможності.

Остаточно втративши голову, як ми й повідомляли раніше, Гелен каже Джеку Валентайну: «Розбійник і злодій, і, що ще гірше, — викрадач довірливих сердець, тебе чекає ось яка доля!»

У цьому місці вона, певна річ, вихоплює надійний револьвер 32-го калібру.

«Але я буду милостивою, — править далі Гелен. — Ти житимеш, і це буде твоїм покаранням. Я тобі покажу, як легко могла б відправити тебе на смерть, яку ти заслуговуєш. Її

портрет на коминку. Я пошлю в її вродливе личко кулю, яка мала б пронизати твоє боягузливе серце».

І вона це робить. Немає жодних сліпих набоїв або помічників, котрі гримають за сценою. Гелен стріляє. Куля, справжня куля, дірявить обличчя на фотографії і після цього вражає приховану пружину розсувної панелі в стіні. Й ось панель від'їжджає, а там — зниклі 647 тисяч доларів у стосиках банкнот і золота в мішечках. Просто чудово. Ви ж знаєте, як це. Черрі впродовж двох місяців вправлялася з мішенню на даху свого пансіону. Таке вимагає прицільної стрілянини. У скетчі дівчині довелося цілити в мідне кружальце лише три дюйми в діаметрі, прикрите шпалерами. І вона мала стояти безпосередньо в тому самому місці щовечора, і світлина мала стояти в точно такому ж місці, і стріляти треба було щоразу впевнено та несхибно.

Певна річ, старий «Арапахо» сховав скарби в таємне місце і, звісно, Джек нічого не взяв, крім своєї платні (що можна було б кваліфікувати як «отримання грошей за обтяжливих обставин», але це вже інша історія); і, певна річ, нью-йоркська дівчина була справді заручена з підрядником у Бронксі; тому Джек і Гелен щасливо закінчують сцену в подвійному нельсоні¹.

Після того, як Гарт і Черрі вимуштрували «Забави для мишей» до ідеалу, вони провели пробний виступ. Успіх був шалений. Це був один із тих рідкісних проявів таланту, який затоплює театр згори донизу. Балкон ридав, а партер фактично плавав у морі сліз.

Після прем'єри театральні агенти повали буквально переслідувати Гарта та Черрі, тицяючи їм для підписання контракту й авторучки. П'ятсот доларів на тиждень — ось що це вилилося.

Того вечора о пів на дванадцяті Боб Гарт зняв капелюха й побажав Черрі гарної ночі біля дверей її пансіонату.

— Пане Гарт, — сказала вона в задумі, — зайдіть-но досередини всього на кілька хвилин. У нас тепер з'явився шанс зробити щось добре й заробити грошенят. Що треба

---

¹ Подвійний нельсон — прийом у боротьбі: борець просовує обидві руки під пахви супротивника й тисне йому на шию.

зробити, то це скоротити витрати до centa, наскільки це можливо, щоб зберегти все, що ми заробимо.

— Атож, — погодився Боб. — Така справа важлива. Можемо скористатися вашим досвідом — банківською системою. А я щонаочі марю про те бунгало з японським кухарем і ні душі навколо. Усе, що може збільшити наші чисті прибутки, вартує моєї уваги.

— Зайдіть досередини на кілька хвилин, — повторила Черрі своє прохання, усе ще залишаючись у глибокій задумі. — Я маю пропозицію для вас, як суттєво скоротити наші витрати, і це допоможе вам із вашим майбутнім, а мені — з моїм. І це — ділова пропозиція.

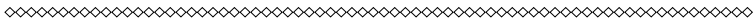
«Забави для мишей» йшли з надзвичайним успіхом у Нью-Йорку впродовж десятих тижнів — хороший показник для театрального скетчу, а потім із ними поїхали в провінцію. Не вдаючись у деталі, можна сказати, що це була дуже популярна вистава упродовж двох років, без навіть найменшого падіння популярності.

Сем Паккард, директор Театру Кітора в Нью-Йорку, так казав про Гарта та Черрі:

— Найпорядніша й найкраща маленька трупа, яка будь-коли приїжджала на гастролі. Настільки приємно читати їхні імена на афіші. Тихі, працьовиті, жодних істерик на кшталт Джонні та Мейбл, на роботу приходять із точністю до хвилини, прямують додому після виступу, і кожен із них порядний, як справжня леді. Не очікую, що колись матиму справу з акторами, котрі спричинятимуть настільки мало проблем і викликатимуть більше поваги до цього фаху.

А тепер, після такого довгого луцення шкарлупи, ми дісталися до ядра цієї історії.

Наприкінці свого другого сезону «Забави для мишей» повернулися до Нью-Йорка для нового виступу на відкритих естрадах і літніх театрах. Там ніколи не виникало якихось негараздів із потраплянням у програму. Боб Гарт майже сплатив своє бунгало, і Черрі мала стільки банківських книжок, що була змушена придбати в кредит книжкову шафу, щоб мати, де їх тримати.

ЗМІСТ

ПРОСТО БІЗНЕС	3
Просто бізнес	5
Золото, що блиснуло	17
Малята в джунглях	26
Великдень	32
Г'яте колесо до воза	39
Поет і селяк	52
Хламида миру	58
Дівчисько та шахрайство	63
Спокуса гостиною	69
Невизначена сума	75
Дещо гідне інсценізації	81
Напад амнезії	87
Муніципальний звіт	101
Психея і хмарочос	119
Багдадська пташка	126
Привітання зі святом	134
Нова ніч із тисячі й однієї	144
Панночка та звичка	160
Підтвердження практикою	166
Останні відвідувачі Руні	176
Авантюра	190
Дуель	202
Що кому треба	208

КРУГОВЕРТЬ 215

Світ і двері	217
Теорія та гончак	231
Гіпотетичний казус	242
Код Келловея	254
Випадок на висоті над рівнем моря	263
Дівчина	274
Соціологія в костюмі та капелюсі	280
Викуп за вождя червоношкірих	287
Шлюбний місяць травень	299
Технічна помилка	305
Романтика міських помешкань	312
Кругообіг життя	317
Жертовний удар	324
Дороги, які ми обираємо	329
Гендляр із Чорного Джека	333
Сержант і пісня	348
Фальшивий долар	355
Газетна історія	362
Томмі та грабіжник	366
Подарунок на Різдво з чапаралю	372
Трохи місцевого колориту	378
Вердикт Джорджії	384
Свято сліпця	397
Мадам Бо-Піп на ранчо	419